

Istarske usmene pjesme za djecu

Milovan, Ana

Undergraduate thesis / Završni rad

2021

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Pula / Sveučilište Jurja Dobrile u Puli**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:137:835742>

Rights / Prava: [In copyright](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2021-11-28**



Repository / Repozitorij:

[Digital Repository Juraj Dobrila University of Pula](#)



Sveučilište Jurja Dobrile u Puli
Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti

ANA MILOVAN

ISTARSKE USMENE PJESME ZA DJECU

Završni rad

Pula, rujan 2021.

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli
Fakultet za odgojen i obrazovne znanosti

ANA MILOVAN

ISTARSKE USMENE PJESME ZA DJECU

Završni rad

JMBAG: 03030677240, redoviti student

Studijski smjer: Preddiplomski stručni studij predškolski odgoj

Predmet: Usmena zavičajna baština

Znanstveno područje: Humanističke znanosti

Znanstveno polje: Filologija

Znanstvena grana: Teorija i povijest književnosti

Mentor: izv. prof. dr. sc. Vjekoslava Jurdana

Pula, rujan 2021.



IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

Ja, dolje potpisani Ana Milovan, kandidat za stručnog prvostupnika predškolskog odgoja ovime izjavljujem da je ovaj Završni rad rezultat isključivo mojega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio Završnog rada nije napisan na nedozvoljen način, odnosno da je prepisan iz kojega necitiranog rada, te da ikoji dio rada krši bilo čija autorska prava. Izjavljujem, također, da nijedan dio rada nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Student

U Puli, _____, _____godine



IZJAVA

o korištenju autorskog djela

Ja, Ana Milovan dajem odobrenje Sveučilištu Jurja Dobrile u Puli, kao nositelju prava iskorištavanja, da moj završni rad pod nazivom Istarske usmene pjesme za djecu koristi na način da gore navedeno autorsko djelo, kao cjeloviti tekst trajno objavi u javnoj internetskoj bazi Sveučilišne knjižnice Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli te kopira u javnu internetsku bazu završnih radova Nacionalne i sveučilišne knjižnice (stavljanje na raspolaganje javnosti), sve u skladu s Zakonom o autorskom pravu i drugim srodnim pravima i dobrom akademskom praksom, a radi promicanja otvorenoga, slobodnoga pristupa znanstvenim informacijama.

Za korištenje autorskog djela na gore navedeni način ne potražujem naknadu.

U Puli, _____ (datum)

Potpis

SADRŽAJ

1.UVOD.....	1
2.DJEČJA KNJIŽEVNOST	2
2.1.Dječja poezija.....	3
3.DIJALEKTALNA (ČAKAVSKA) DJEČJA POEZIJA U ISTRI	4
4.USMENA KNJIŽEVNOST	7
4.1.Povijest hrvatske usmene književnosti	9
5.USMENOKNJIŽEVNI OBLICI ZA DJECU	10
5.1.Uspavanke	10
5.2.Zagonetke	11
5.3.Brojalice	11
5.4.Brzalice	12
5.5.Rugalice	13
6.MALEŠNICE	13
6.1.Uspavanke kao malešnice	15
6.2.Brojalice kao malešnice.....	18
6.3.Zagonetke kao malešnice	20
6.4.Rugalice kao malešnice	23
6.5.Pitalice kao malešnice.....	24
6.6.Pjesme za igru kao malešnice.....	26
6.7.Pjesme za kolo kao malešnice	28
7.ISTARSKE USMENE PJESME ZA DJECU: IZBOR	29
8.ZAKLJUČAK	32
9.POPIS LITERATURE	33
SAŽETAK.....	35
SUMMARY.....	35

1. UVOD

Dječja književnost je književno stvaralaštvo namijenjeno djeci i mladima. U dječju književnost spadaju: slikovnice, dječja poezija, priča, dječji roman, basna i roman o životinjama. To su djela koja svojom fabulom privlače dijete i dječje naraštaje. Tema ovoga rada su usmene pjesme za djecu pa će se detaljnije prikazati dječja poezija, posebice dijalektalna.

Budući da se u ovom radu analiziraju usmene pjesme za djecu u Istri, u drugom poglavlju govorit ćemo o usmenoj ili narodnoj književnosti kao najstarijoj formi kulturnog stvaralaštva. Počinje se javljati u društvima koja još ne poznaju pismo. Usmene književne tvorevine žive u narodu i one se prenose usmenom predajom s koljena na koljeno. Istra je izuzetno bogata raznim vrstama i oblicima usmenog narodnog stvaralaštva: pjesmama, pričama, zagonetkama, pitalicama i brojnim drugim. Krećući se u tom smjeru definirat ćemo usmenoknjiževne oblike koji su namijenjeni djeci.

Za kraj istaknut ćemo dječje pjesme pučkog podrijetla, ili kako ih je Milan Crnković nazvao malešnice. Stare su koliko i narodne pjesme uopće, a najstarija među njima je dječja uspavanka. Uspavanka je ujedno prva pjesma koju je čovjek stvorio i na taj način djeca se prvi puta susreću s književnošću. Nakon obrade malešnica, izdvojit ćemo nekoliko primjera malešnica na čakavskom narječju.

2. DJEČJA KNJIŽEVNOST

Crnković (1990:5) dječju književnost definira kao „posebni dio književnosti koji obuhvaća djela što po tematici i formi odgovaraju dječjoj dobi (grubo uzevši od 3. do 14. godine), a koja su ili svjesno namijenjena djeci, ili ih autori nisu namijenili djeci, ali su tijekom vremena, izgubivši mnoge osobine koje su ih vezale za njihovo doba, postala prikladna za dječju dob, potrebna za estetski i društveni razvoj djece, te ih gotovo isključivo ili najviše čitaju djeca.“ Posebno snažan razvoj dječje književnosti u 20. stoljeću prisilio je književne povjesničare i kritičare da se posebno bave njome i da je ozbiljno proučavaju.

Postoje dvije sintagme koje se bore za prevlast i svaka ima svoje zagovornike, a to su „dječja književnost“ i „književnost za djecu.“ Crnković (1990:7) se opredijelio za termin dječja književnost „jer je ušao u upotrebu, jer su ga upotrebljavali dobri pisci i jer pokriva traženo značenje, a k tome je mnogo savitljiviji i pogodniji s obzirom na razne funkcije u kojima se može naći u rečenici.“

Postavlja se pitanje jesu li sva djela koja se nude djeci umjetnički vrijedna te jesu li zaista namijenjena djeci. Crnković (1990:3) tvrdi „ako su djela koja se nude djeci na umjetničkom nivou, onda ona, moglo bi se reći, jednostavno idu u književnost i svejedno je tko ih čita, djeca ili odrasli. Ako pak nisu umjetnički vrijedna, onda uopće ne možemo govoriti o književnosti, jer je književnost dio umjetničkog stvaranja.“

Kada je u pitanju dječja književnost i pedagogija, Crnković (1990:12) tvrdi da „dječja književnost nije sluškinja pedagogije u prakticističkom smislu, mada i te kako pridonosi ostvarivanju odgojnih, a dobrim dijelom čak i obrazovnih ciljeva, kao i književnost uopće čiji je ona dio.“ Ona je umjetnost koja riječima opisuje život na dostupan način djetetu. Kao i svaka druga književnost, dječja književnost odgaja.

Osnovne vrste dječje književnosti su: dječja poezija, priča ili bajka i roman ili pripovijetka. Crnković (1990) tvrdi da se u dječju književnost ubrajaju i basne, a da roman i pripovijetka o životinjama ili djela s tematikom prirode uopće nisu vezane za dječju dob niti su prilagođene djetetu.

2.1. Dječja poezija

Dijete se rano susreće s poezijom, prije nego s bajkom i pričom. Poezija združena s melodijom uspavljuje malo dijete dok ga odrasli drže u krilu. Crnković (1990) smatra da se djeca preko uspavanke prvi put susreću s književnosti uopće, jer je uspavanka vjerojatno bila prva pjesma koju je čovjek stvorio. U trećoj godini dijete već uči napamet pjesmice u obiteljskom okruženju, u igri sa starijom djecom pamti stihove brojalica i ostalih pjesmica koje čine sastavni dio igre, sluša i pamti recitirane ili pjevane stihove što ih emitira radio. U vrtiću djeca nauče ogromne količine pjesmica i recitacija koje recitiraju i pjevaju na različitim priredbama i događanjima, a u prvom razredu osnovne škole među prvim tekstovima što ih djeca čitaju stihovi zauzimaju polovicu prostora.

Tri diferencirana pristupa i shvaćanja dječje poezije prema Zalaru (1991:11):

1. Dječja je poezija dio sveukupne poezije, a tvore je ostvarenja „zaronjena u dječji svijet i djetetu bliska.“ Motivi su: dječje igre i sanjarenja, pothvati i uzbuđenja, obiteljski dom, škola, ulica i zavičaj, svijet životinja i bilja, lektire i televizije, doživljaji sitnog bola i velike sreće, prva ljubavna treperenja i razočaranja. Javlja se u različitim oblicima: od uspavanki, brojalica i nonsensnih pjesama do složenijih struktura.
2. Dječje su sve pjesme koje su na ovaj ili onaj način pristupačne djeci. Nije važna struktura stiha, motiv, poetska namjena i izraz, nego je bitno da djeca mogu u njima uživati približno jednako kao i odrasli.
3. Teorija o posebnoj razini dječje pjesme kao specifičnom gledanju na svijet, koje se ne iscrpljuje u obraćanju djeci niti u iznošenju reminiscencija na vlastito djetinjstvo.

Kao problem oko termina dječja književnost ili književnost za djecu, iako nisu presudnog značenja javljaju se dileme oko upotrebljavanja naziva dječja poezija ili poezija za djecu. Postoji zbrka u vezi s uporabom jednog ili drugog naziva te je bilo pokušaja raščišćavanja, ali još uvijek nema jedinstveno usvojenog naziva. Ivo Zalar (1991:15) opredijelio se za termin dječja poezija, zato što je prihvatljiviji, kraći, fleksibilniji i „zato što pomiruje i uključuje i sebi oba aspekta tog fenomena: ontološki i namjenski.“

Djeca dječju poeziju primaju vrlo rano, ali je i rano napuštaju. Čim otkriju druge književne vrste dječje književnosti, odvrću se od dječje poezije. Crnković (1990:88) smatra da „razdoblje od 10. do 13. godine života uopće je nepovoljno za poeziju te općenito predstavlja u praćenju poezije nekakav vakuum.“

3. DIJALEKTALNA (ČAKAVSKA) DJEČJA POEZIJA U ISTRI

Da bismo mogli govoriti o dijalektu i dijalektalnoj poeziji prvo moramo i definirati taj pojam. Dijalekt je govor nekog mjesta, kraja, pokrajine, za razliku od književnoga ili standardnoga jezika. Poseban tip živoga, govornog jezika proširen na nekom užem ili širem zemljopisnom području s izrazitim vlastitim, fonetskim, morfološkim, rječničkim i drugim obilježjima kojim se odvaja od drugih tipova istog jezika. Skupinu dijalekata podudarnih obilježja koja stoje naprama drugim takvim skupinama zovu narječjima. Narječje je jezična grana kojim govore stanovnici određenog zemljopisnog područja. Broj govornika i veličina područja mogu biti proizvoljno veliki. Narječje se, stoga, govoreno na nekom velikom području, sastoji od više dijalekata. Hijerarhija je tu, razvidno je, vrlo jasna. Narječja su u hrvatskom jeziku samo tri: štokavsko, kajkavsko i čakavsko, a dijalekata je mnogo više. Dijalekt je skupina mjesnih govora, a narječje je skupina dijalekata. Jezik je skupina narječja.¹

„Istarska dijalektalna poezija u svojim se začecima rađala ne kao želja da se stvori neka posebna književnost, već kao potreba kulturne i duhovne opstojnosti u predjelima Istre, u kojoj su denacionalizatorski procesi prijetili presijecanjem etničkih korijena hrvatskog življa.“ (Rabac-Čondrić, 1993/94:207 – prema Orlić, 2006:137) Prvu pjesmu na čakavskom dijalektu u 20. stoljeću napisao je Mate Miloradić. Dijalektalna poezija temelji se na zavičajnosti, ako pod tim pojmom ne razumijevamo isključivo geografsku pripadnost, već i duhovni prostor pjesnika, kao i povijesnu određenost. Naime, za vrijeme vladavine Italije, u Istri je bilo zabranjeno govoriti materinim jezikom te su

¹ Baraban, B. (2020.) O razlici između narječja i dijalekta. *Hrvatska katolička mreža*. Dostupno na: <https://hkm.hr/ucimo-hrvatski/o-razlici-između-narjecja-i-dijalekta/> [Pristupljeno: 09. srpnja 2021.]

dovedeni u položaj da se moraju stidjeti svog vlastitog čakavskog materinskog govora. No, na prijelazu iz 19. u 20. stoljeće javljaju se istarski preporodni pjesnici, ali početkom 20. stoljeća istarski preporod se gasi i na knjiženu scenu dolazi Vladimir Nazor.

On stvara svoje prve čakavske pjesme i tako najavljuje svojevrsnu čakavsku pjesničku revoluciju. Mate Balota i Drago Gervais objavljuju između dva rata i to razdoblje obilježuje socijalna tematika. Potkraj međuratnog razdoblja javlja se Zvane Črnja koji postaje najutjecajniji istarski pjesnik. Potreba da se čakavska poezija njeguje, nastala je u Žminju 8. svibnja 1969. godine kada se osnovan Sabor čakavskog pjesništva. Pokazala se potreba za širenjem pa se tako 5. veljače 1970. godine osniva Čakavski sabor koji svoje djelovanje širi i izvan Istre. Zvane Črnja bio je glavni pokretač Čakavskog sabora.²

Čakavski sabor organiziran je kao svojevrsan model samoupravnoga kulturnog projekta s elementima i obilježjima udruge građana, suprotstavljajući se unitarnim tendencijama, stavljajući u prvi plan reafirmaciju i revitalizaciju osobitosti čakavskoga govornog područja te potičući djelatnost i kreativnost na područjima kulture, stvaralaštva i znanosti. Svojim je djelovanjem osmislio i razriješio bitne nedoumice kulturne politike u Istri. Upozorava na potrebu vrjednovanja prinosa Istre hrvatskoj i europskoj kulturi te visoku kulturnu, civilizacijsku i humanističku konstantu istarskih elemenata.³

No, postavljamo si pitanje zašto dječji književnik poseže za dijalektom? Odgovor na to pitanje daje Jurdana (2015) govoreći da dijalektni pjesnik nerijetko piše za dijete, ali povratkom u svoj zavičaj on to postaje. Zalar (1991) zaključuje da do danas u dijalektalnoj dječjoj lirici nisu stvoreni vrhunski dometi, ali su dijalektalne pjesmice suvremenoj hrvatskoj dječjoj poeziji donijele nešto novo. Činjenica da su pjesnici propjevali na dijalektu za djecu govori o njihovoj težnji da dopru što dublje do autentičnosti djetinjskog govora, da svoje lirske doživljaje djetinjstva izraze djeci što bližom zavičajnom riječi.

² Orlić, I. (2006.) Čakavsko pjesništvo u Istri. Od spašavanja dijalekta do očuvanja identiteta.

Dostupno na: http://www.emz.hr/downloads/pdf/ei/ei_11/ei11-07Orlic.pdf [Pristupljeno: 15. srpnja 2021.]

³ Ladavac, A. (2005.) Čakavski sabor. *Istrapedia*. Dostupno na:

<https://www.istrapedia.hr/hr/natuknice/598/cakavski-sabor> [Pristupljeno: 15. srpnja 2021.]

Čakavske dječje stihove pod pseudonimom Tone Smoljanac ili Prikodražan piše Ante Modrušan, nastavljajući tako život zavičajne čakavske poezije za djecu. „Na dijalektu rodnoga kraja, južne Istre, opjevao je brojne dječje motive: školu i obitelj, smijeh, šale, međusobna zadirkivanja, sitna maltretiranja domaćih životinja, kamenjar i drveće zavičaja, ali je znao i potresno evocirati bolne sudbine dječaka i djevojčica u ratu.“ (Zalar, 1991:237)

TONIĆEVE BRAGEŠE

„Tonić je prve brageše dobija.

Još takove nikad ni ima,

zato se je š njima štima.

Ni pravo ni hoditi zna.

Je z livon na desnu nogu sta

i je pa!...

Su mu se drugi smijali

i ga tentali:

„Bragešar“, su ga zvali.

Ma on ni zato bacilja

u novih se je bragešah štima!“

(Smoljanac, 1963:36)

Pjesma prikazuje dječju situaciju iz koje izbija humor i prostodušna samosvijest malog muškarca, sitna zloba starijih prijatelja i dječakov prkos na porugu. Ivo Zalar (1991) u svome *Pregledu hrvatske dječje književnosti* interpretira pjesmu, ističe kako pjesma odlikuje ljepotom i sugestivnošću cjeline, jedinstvenim skladom svih izražajnih komponenata.

Drugi stih u pjesmi može se pričiniti kao pleonastičkim ponavljanjem prvoga stiha, ali time je pjesnik svjesno ili nesvjesno uočio i izrazio psihološku crtu Tonića da

zadovoljstvo ponavljaju novim formulacijama, kao i intenzitet uživanja u prvoj odjeći, a sve što je prvo u životu ima posebno značenje. „Posebno stilogeno djeluje u narativno-anegdotalnom tijeku pjesme stih: „i je pa!“ složen od triju jednosložnih riječi, kao neki zlatni rez u sadržajno-stihovnoj kompoziciji pjesme, koji je dijeli na dva sukladna dijela.

Stilemsku obojenost nose i posljednja dva stiha, koja slobodnim završecima odudaraju od strogo rimovane cjeline. A trostruka jednosložna rima „zna-sta-pa“, svježja i nekonvencionalna, kao da nosi u svom zvuku odsječenost nespretnih i trapavih mališanovih koračaja. Svi ti momenti, uočljivi na prvi pogled, samo su indikativi stilske vrijednosti, autentične dječje sadržajnosti i emotivne natopljenosti u totalitetu.“ (Zalar, 1991:238)

4. USMENA KNJIŽEVNOST

Botica (1995) govori da je usmena književnost vrsta govorenoga priopćavanja za naročite potrebe među sudionicima neke povezane zajednice te da pojedinac iz naroda koji se osjeća sposobnim za oblikovanje sadržaja koje bi bilo vrijedno zapamtiti kao zajedničku svojinu prenosi ih u govor/jezik ili drugi izražajni sustav kojim se zajednica služi. Ističe da je tvorac usmenoknjiževnih tekstova daroviti pojedinac „koji osjeća snagu riječi i unutar govornoga jezika neke sredine provodi odabir kako bi prikladno izrazio svoja raspoloženja i predao ih slušateljima kao oblikovanu strukturu.“ (Botica, 1995:9) Tekst stvoren unutra zajednice u jednom trenutku može postati nepotreban, tada obično pada u zaborav i nestaje ako nije zapisan ili sačuvan na neki drugi način.

O usmenoj književnosti govori i Milivoj Solar (2005) u knjizi *Teorija književnosti*, govoreći da se usmena književnost prenosi i razvija u sredinama koje ne poznaju pismo li se njime ne služe radi prenošenja književnih djela. Ističe da je najveći procvat usmena književnost doživjela u vremenima kada je pismenost bila nepoznata ili rijetka, ali se zadržava i razvija u sredinama odnosno zajednicama gdje je pismenost rjeđa nego u drugim sredinama. Postoji i u zajednicama gdje je pismenost razvijena, ali kao drugi vid književnosti zadovoljavajući ponešto drugačije potrebe (suvremeni vicevi, anegdote i sl.).

Josip Kekez (1998:133) usmenu književnost definira kao „najstariji i najdugotrajniji oblik umjetničkoga stvaranja jezičnim medijem.“ Do takve definicije Kekez (1998) dolazi podjelom umjetničke tvorevine na one koje su nastale usmenim načinom (narodna književnost) i na one koje su tvorene tehnikom pisanja (pisana književnost). Ističe da su u svakomu narodu trajala oba tipa književnosti, pa je tako u agrarijskomu periodu trajala samo usmena književnost, a s pojavom pisma i pisano književno stvaralaštvo. „Svi osnovni usmenoknjiževni oblici očituju duboku starost, ali i podjednake stvaralačke mogućnosti jezika u svim njegovim dijakronijskim dionicama.“ (Kekez, 1998:133)

Usmena se književnost, ističe Kekez (1998), proučavala i unutra drugih disciplina: etnologije (gleda je samo kao dio narodnih obreda i običaja), kulturologije, antropologije, historiografije, sociologije, psihologije, muzikologije, lingvistike i još neke druge.

Usmenu književnost nismo uvijek tako imenovali. Kekez (1998:140) govori da je „stanoviti termin određivala ona koncepcija u pristupu koja je bila dominantna u dotičnu razdoblju. Onako kako su je mijenjali i nadopunjavali pristupi ili kako su se pojavljivali problemi u njoj i oko nje, tako su se mijenjali i nazivi za nju.“ Navodi kako nijedna književnost nije tako često mijenjala svoje ime kao što je to bilo s usmenom, koja je uvijek bila najpoznatija kao narodna književnost.

Usmena književnost osim narodnom nazvana je i pučkom, čime se istaklo da živi u manje civiliziranoj sredini. Primjenjivan je i termin tradicionalna književnost, ali doživio je neprihvatljiv stav da je tradicija već time što je prošlost minornija od suvremenosti. „Potkraj 19. stoljeća, u doba organiziranih seljačkih pokreta, čiji voditelji i njihovi brojni sljedbenici očekuju od nje usluge u traganju za politološkim i sociološkim rješenjima te iskazuju povjerenje narodu i svoju ideologiju grade na duhovnim dobrima seljaka, ta se književnost naziva seljačkom.“ (Kekez, 1998:141)

S obnovljenom sumnjom u postojanje Homera i jedinstveno autorstvo *Ilijade* i *Odiseje*, kako tvrdi Kekez (1998), usmena književnost nazvana je i anonimnom. Ipak uza svu brojnost naziva, usmena je književnost najdulje i najdosljednije nazivana narodnom književnošću. Taj termin ističe da je tu književnost stvarao narod i da se prenosi s koljena na koljeno novim generacijama.

Sličnog konceptijskog značenja je i termin *folklor* gdje je već etimološki (*folk* – narod i *lore* - znanje) očito da predstavlja kolektivno narodno znanje, prvi ga je upotrijebio William Thomas 1846. godine. Naziv *folklor* prema Kekezu (1998) označuje ukupnost narodne duhovne kulture, što znači da obuhvaća sve oblike tradicijski prenošene umjetnosti: književne (verbalne), glazbene, plesne, dramske, likovne. Za usmenu je književnost karakteristično da traje usmenim načinom, ali i pismom.

4.1. Povijest hrvatske usmene književnosti

„Povijest hrvatske književnosti predmnijeva popis i valorizaciju svega hrvatskoga knjigopisnog blaga: i pisanoga – autorskoga i usmenoga – što je zapisano u određenom trenutku svoga postojanja.“ (Botica, 1995:10) Povijest hrvatske književnosti ne bi bila potpuna bez usmenoknjiževnih tekstova, ističe Botica (1995) osobito onih koji su izražavali duh svoga vremena i tvorili duhovno uporište sredini koja ih je stvorila. Najstariji zapisi nastajali su usputno te su bili slabo dostupni javnosti. Najstariji zapisani hrvatski usmenoknjiževni distih je *O Jelo, vita jelo, // na hod' sama na vodu* iz 1462. godine.

Iako se to ne očituje u zapisima, Botica (1995) tvrdi da je 18. stoljeće zlatno doba usmenoknjiževnog stvaralaštva. 1913. u njemačkom gradu Erlangenu pronađena je rukopisna zbirka nepoznatog vojnika koja je zapisana na području zapadne Slavonije te sadrži 217 pjesama. U njoj je zapisano puno hrvatskih pjesama različite motivike: ljubavne, obiteljske, viteške, pomiješane štokavske, kajkavske i čakavske.

„U pretpreporodno razdoblje hrvatske književnosti za usmeno je stvaranje, izvođenje i, osobito, zapisivanje poticajna *okružnica* zagrebačkoga biskupa Maksimilijana Vrhovca, iz lipnja 1813, u kojoj moli svećenstvo, a u pretisku iz 1837. na latinskom i hrvatskom jeziku i cijelo građanstvo da zapišu zgodne narodne riječi, sintagme i fraze, poslovice/prirječja, pripovijesti i pjesme.“ (Botica, 1995:12)

U 19. stoljeću stotine sakupljenih tekstova i rukopisne zbirke ulaze u tiskane zbirke narodne književnosti, a od 50-ih godina do kraja stoljeća, postaju aktivnim čimbenikom hrvatske književnosti. Početkom 20. stoljeća u usmenoj književnosti nije se ništa promijenilo. Botica (1995) govori da je usmena književnost i dalje nastajala, trajala i

zapisivala se u svim hrvatskim područjima, na svim hrvatskim dijalektima i na njihovim govornim skupinama i podskupinama.

5. USMENOKNJIŽEVNI OBLICI ZA DJECU

5.1. Uspavanke

Perić-Polonijo (2000:4) definira uspavanke kao „glazbeno jednostavne pjesme, jednolična, uspavljujuća ritma, malih intervalskih raspona koji upravo pomažu da se postigne željeni cilj – uspavlivanje.“

Predojević (2012) objašnjava položaj uspavanki u teoriji književnosti. Naime, ako je uspavanka narodna promatrat će se kao dio usmene književnosti, ali i kao dječje jer se sve književno stvaralaštvo koje je namijenjeno djeci smatra dječjom književnošću. Također, uspavanke možemo klasificirati na autorske i one koje su dio narodnog stvaralaštva. Predojević (2012) zaključuje da se uspavanke primarno promatraju prema izvedbenom kontekstu, dakle narodne uspavanke nastale su pri samoj izvedbi te bez nje ne bi postojale, dok autorske nastaju u ideji izvedbe koja je u praksi upitna.

„Uspavanke ulaze u kategoriju pjesama koje opjevavaju tipične ljudske situacije, odnosno čovjekov odnos prema ljubavi i životu, a promatrane kroz socijalno-povijesne teme, one ulaze u kategoriju obiteljskih tema.“ (Predojević, 2012:206) Najčešće su pjevane u osmercu ili desetercu te je učestalo ponavljanje sličnih stihova koji su u izvedbi namijenjeni pripjevu (nina nuna i sl.)

Pripovjedač je uglavnom majka jer majčin glas donosi mir i osjećaj sigurnosti. Perić-Polonijo (2000) ističe kako majka ili druge osobe koje djetetu pjevaju uspavanku, pjevaju pjesme koje su naučile od svojih baka i majki te često improviziraju, dodaju ili mijenjaju riječi pjesme. Ponavljanje pripjeva nani, nani, nuna, nini, ovisi o duljini uspavlivanja djeteta ili o poslu koji su majke radile dok su ljuljale dijete. Kada uspavanke promatramo u cjelini verbalnog i glazbenog teksta, Perić-Polonijo (2000) zaključuje da melodija i uspavljujući ritam pripadaju djetetu, a stihovi majci. „U stihovima majka, ili baka, izražava nadu, daje obećanja djetetu da će njegova budućnost biti lijepa, idealizira budućnost... Ponekad je tužna i strahuje, boji se iznevjerenih očekivanja.“ (Perić-Polonijo, 2000:5)

5.2. Zagonetke

Stipe Botica (1995:281) zagonetku definira kao „minijaturna književna forma binarne strukture, sastavljena od pitanja (zagonetlaj) i odgovora (odgonetlaj).“ Govori da su nastale zbog ljudske potrebe da se životne zgode i istine „formuliraju i skrivaju zamršene tipove alegorijskoga, metonimijskoga i metaforičkoga značenja“ (Botica, 1995:281), te se kao takve ponude odgonetačima.

U zagonetki se pitanje ili opis koji traže odgonetanje postavljaju tako da sugeriraju nešto drugo od točnog odgovora pa se do rješenja može doći samo logikom i naporom uma. Rješenje zagonetke najčešće je jedna riječ (imenica), a odgonetač uživa u postupnom otkrivanju rješenja.

Josip Kekez (1998:174) za zagonetke kaže da su „svjetski kulturni i književni fenomen jer su ih poznavale najstarije kulture i jer ih sadržajno i kompozicijski srodne nalazimo u svim narodima svijeta.“ Nekada su se koristile u inicijacijskim obredima u kojima se provjeravala intelektualna zrelost mladeži. U nekim našim krajevima, svatovska mladež mora odgovoriti na nekoliko zagonetačkih pitanja da bi došli do mlade.

Od 18. stoljeća najviše se tiskaju u kalendarima, a u časopisima i knjigama od 19. stoljeća. Kekez (1998) ističe kako je za zagonetke karakterističan metaforički način izražavanja, kada se odgonetne zagonetka, znači da se ustvari razumije metafora. Mogu imati minijaturni prozni oblik, ali ima ih i u stihovima.

5.3. Brojalice

Stipe Botica (1995:268) brojalice definira kao „mala književna struktura unutar veće strukture, oblik je pjesme u kojoj se izgovaraju formule – brojenjem od višega naniže – i time se uništava zlo.“ Govori kako je brojalice „dugačak niz odabranih riječi: imenica sa svojim glagolskim istokorjenom, izvedbenim uvijek nastavkom – ov. Značenjsko je polje imenica: priroda, čovjek, obitelj, sveto, nepovoljno za čovjeka.“ (Botica, 1995:269)

Također, o brojalicama govori i Josip Kekez (1998) kao tekst koji nema logički smisao nego samo ostvaruje zvučnost nabrojanih elemenata prema etimološkoj podudarnosti. Nadalje, tekst osim zvučkovne komponente istodobno očituje „retoričko sredstvo promicanja asocijacijskih sposobnosti, razvijanja i ubrzavanja misaonoga procesa.“ (Kekez, 1998:163) Brojalica se naziva tako jer ritmičko-akustični-muzički događaj ostvaruje nabrajajući zvučkovne elemente, ali izvan toga nema drugih sadržaja, ona izražajno ostaje unutra jezika ne zanimajući se za jezična značenja. Kekez (1998:163) navodi da je brojlica „asemantičan oblik i ostvaruje estetiku muzičko-akustički, pa u tu svrhu upotrebljava, osim slučajnih ili namjerno ostvarenih etimoloških podudarnosti još i nizove stranih ili inače nerazumljivih ali uvijek zvonkih i rimovanih riječi.“

Botica (1995) zaključuje da su lake, razigrane i razumljive brojalice općeljudska pojava te da su poznate u svim hrvatskim krajevima. Što boljim govornim ostvarenjem pokazuju svoju punu izražajnost u izvedbi i natjecanju u igri.

5.4. Brzalice

Stipe Botica u *Hrvatskoj usmenoknjiževnoj čitanci* (1995:274) definira brzalice kao „omiljena igra i govoreno umijeće s inicijacijskom ulogom. Pronalazile su se riječi i jezični sklopovi koji su zahtijevali poseban ritam, najčešće ubrzan. Tada je u ostvaraju – izgovoru – mogao uspjeti samo onaj tko nije imao govorne mane, tko je znao intonacijske vrednote hrvatskoga jezika. Uloga je takvih tekstova najčešće odgojna (didaktična i edukativna).“ Kekez (1998) ističe kako je funkcija brzalice poboljšanje koncentracije, memoriranja i čišćenje izgovora. Tekstovi su građeni tako da je u izgovoru nužno uložiti retorički napor kako bi se prevladale izgovorne prepreke.

Navodi primjer brzalice s jednosložnim riječima koje počinju istim suglasnikom, da bi se točno izgovorila potrebno je kombinirati i memorirati određene riječi: „*Jesi li ti to tu, jesi li to tu ti, jesi li tu to ti? Jesi li ti to tu, jesi li to tu ti, jesi li tu to ti? Jesi li ti to tu, jesi li to tu ti, jesi li tu to ti?*“ (Kekez, 1998:166) Objašnjava da je takav primjer u funkciji memoriranja, razvijanja sposobnosti kombiniranja i uvježbavanje dikcije.

5.5. Rugalice

Botica (1995:276) navodi kako dječje rugalice „lako ulaze u usmenu komunikaciju i lako se pamte jer su učinjene pretežito formulativnim izričajima. Svi tekstovi računaju na posebne značajke dječje svijesti, a detalji koji ulaze u opseg pjesme moraju biti psihološki nijansirani i prilagođeni dječjoj dobi.“ Crnković (1998) govori da odrasli smišljaju rugalice kako bi djecu odvratili od problema te da se djeca vole rugati drugoj djeci. „Rugaju se strašljivcima, popišancima, plačljivcima, crnopotima, visokima, niskima. Svakome se imenu nastoji prišiti kakav šaljiv, podrugljiv pridjevak koji se rimuje s imenom (Iva - gljiva).“ (Crnković, 1998:37)

6. MALEŠNICE

Da bismo mogli govoriti od dječjim pučkim pjesmicama potrebno je razumjeti pojam pučke književnosti. Pučka književnost je prijelazni oblik među umjetničkom pisanom i tradicionalnom usmenom književnošću. Obuhvaća prigodne pjesme većinom, ali ne i uvijek, anonimnih autora koji sve važnije događaje svoga kraja opijevaju u stihovima. O pučkim dječjim pjesmicama koje su u svijetu poznate pod engleskim nazivom *nursery rhymes* može se suditi različito „jednako o njihovoj književnoj vrijednosti kao i o funkcionalnosti o novom vremenu, ovisno o sklonostima prosuditelja prema toj književnoj vrsti i prema tradicijskim vrednotama uopće.“ (Crnković, 1998:7) Naime, pučke dječje pjesme vrlo su stare te se obnavljaju vjekovima. Kako tvrdi Crnković (1998) to su bile i još uvijek su prvi pjesnički tekstovi s kojima se dijete susreće. U neposrednom dodiru s djetetom stvaraju ih odrasli „nadahnuti ponašanjem djeteta, zadovoljavajući djetetove potrebe i uživljavajući se u njegov osjećajni svijet.“ (Crnković, 1998:7) Pjesme svakog naroda i svakog jezika razvile su svoj identitet pa tako prenose karakteristike svog naroda te pomažu u osjećaju jedinstava. Pučke pjesmice tvrdi Crnković (1998:7) „gotovo uvijek proizlaze iz igre i ostaju vezane za igru ne dopuštajući djetetu da bude pasivni promatrač nego zahtijevajući od njega da aktivno sudjeluje u igri.“ One se urežu u pamćenje i nose se cijeli život pa kada nekadašnja djeca postaju roditelji, djedovi i bake, svojoj djeci i unucima prenose pučke pjesmice kao što su njima stariji.

Engleska ima bogatu dječju književnost pa tako ima i najviše pučkih pjesmica. Djeca engleskog govornog jezika, gdje god bila i živjela, slušaju i pjevaju iste pjesmice, u igri izgovaraju iste formule i crtaju iste likove. „Tako se djeca odgojena u Engleskoj, Americi, Australiji, Indiji i bilo gdje drugdje, ako se sretnu, mogu identificirati kao pripadnici istog kulturnog kruga.“ (Crnković, 1998:8)

Hrvatska ima bogat fond pučkih pjesmica, ali Crnković (1998) govori da je odnos prema njima nemaran. Malo ih je ili ih nema u antologijama hrvatske dječje poezije, ne upotrebljavaju se dovoljno u vrtićima i u nižim razredima osnovne škole. Od 1918. godine u Hrvatskoj se tradicionalne vrijednosti prešućuju ili se razvija negativan, podrugljiv stav, tako je bilo i s bilježenjem i proučavanjem dječjih pjesama.

O nazivu malešnica govori Crnković (1998) te ističe kako engleskom izrazu *nursery rhymes* potpuno odgovara hrvatski izraz „pjesme iz zabavišta“. Navodi kako je taj izraz upotrijebila Marija Grubešić u listu „Bršljan“ 1893. godine u naslovu ciklusa dječjih pjesama. Izraz se ne upotrebljava jer pjesme ne potječu iz zabavišta i riječ zabavište ima i druga značenja. Ivan Zovko također objavljuje pjesme u „Bršljanu“ 1897. godine te ih naziva „dječjim pjesmicama“. Taj se izraz najčešće rabi u inačicama „hrvatske pučke dječje pjesme“ ili „hrvatske narodne pjesme“ u udžbenicima i priručnicima o dječjoj književnosti, stoga možemo reći da je izraz prihvaćen. Stjepan Širol objavljuje pjesme pod naslovom „Djetinje igračke pjesmice“. „Nazivajući ih igračkama, želio je istaknuti njihovu povezanost s igrom.“ (Crnković, 1998:10) Ivan Klarić 1912. godine objavio je 70 dječjih pjesama po naslovom „Pesekalice ili Sanatalice“. Crnković (1998:10) navodi Klarićevu bilješku: „Narod ih zove, pesekalice ili sanatalice. Mnoge od njih pjevaju roditelji djeci, kad je uzmu na koljeno; mnoge pjevaju sama djeca u različnim prigodama... Većina ih se samo govori.“

I sam Crnković predlaže dva naziva koji bi „ponajprije isticali ranu dječju dob jer su djeci te dobi te pjesme i namijenjene.“ (Crnković, 1998:10) Do prvog izraza dolazi logičnim nastavljanjem niza u podijeli lirskih narodnih pjesama počevši od pjesama za stariju dob prema najmlađoj: „ženske pjesme, momačke pjesme, djevojačke pjesme – dječje pjesme – mališanske pjesme (prema mališan), s mogućim inačicama: mališanke, mališnice ili malešnice (prema malešan).“ (Crnković, 1998:10) Drugi izraz dobiva prijenosom značenja. „Korijen ran u određenoj je vezi i s 'roditi se' i 'rasti', a zvukovno se gotovo izjednačuje s korijenom od kojega nastaje riječ 'hrana', od koje je

izvedeno i ime Hranko (Ranko) i lička imenica za dječaćića 'rankan'. Riječ 'ranka', osim što lijepo zvuči, ima i emotivni naboj jer označuje nešto prvo, nešto vrijedno, drago, cijenjeno, nešto što se ne ocjenjuje strogo.“ (Crnković, 1998:10)

Malešnice dijelimo na: „uspavanke, bajalice, brojalice, razbrajalice, nabrajalice, tepalice, molitvice, pitalice, rugalice, zagonetke, pjesme za igru ili igralice i pjesme za kolo, a mogle bi se dodati i cupkalice, hincalice, izmišljalice, zamišljalice, oponašalice, dodorivalice i nagomilavalice.“ (Crnković, 1998:14) U ovo radu prikazat će se malešnice iz Istre na čakavskom narječju.

6.1. Uspavanke kao malešnice

Crnković (1998) govori da su uspavanke malešnice *par excellence* te da se sve pjevaju ili ritmički recitiraju pri uspavlivanju djeteta. Dijeli ih na dva tipa: *Ajmo spat i zibu-haju*. Ističe kako su prve zapravo molitvice i u njima se priziva lik Majke Božje koja ziba malenog Isusa pa se tako dijete osigurava preko noći, dok je u nekim molitvica upućene anđelu čuvaru. Govori kako u čakavskim malešnicama ima više nježnosti, ali ne i zaljubljenog tepanja, „a katkad se dodaju i prekrasni stihovi koji se pjevaju ili recitiraju pri ljuljanju djeteta na koljenu, ili stihovi o ocu koji će donijeti kolač i cipele.“ (Crnković, 1998:16)

*„Predi, predi
kći moja,
tanku žicu
kako vlas,
dokle kega
kojonaš,
pokle čini
kako znaš!“* (Udruga cerebralne paralize IŽ, 2017)

*„Rumena si, rumena si,
kako i naranča.*

*Nije mene, nije mene
naranča rodila.
Neg' je mene, neg' je mene
zad gorom majčica.
Bukva mi je, bukva mi je
za zikvicu bila.
Zibala me, zibala me
od Učke do mora.“ (Udruga cerebralne paralize IŽ, 2017)*

*„Anđelić, čuvarić,
ja te zoven u pomoć,
da me čuvaš dan i noć
da mi tilo upočine.
Fala Bogu i Bogiću
dok je kruha u košiću!“ (Udruga cerebralne paralize IŽ, 2017)*

*„Nanaj nanaj, moj pupin,
do Božića drugi sin.
Ako ne bude treći,
ćemo oca kleti.
Spavaj, spavaj,
zlato materino,
spavaj, spavaj,
da biš* se naspalo.“ (Perić-Polonijo, 2000:14)*

Djetetu u zibki

*„Nanaj, nanaj, lipi sin,
otac ti je gospodin,
majka ti je gospica,
zibarinka tičica!“ (Perić-Polonijo, 1997:373)*

Nanaj, nanaj

*„Nanaj, nanaj moj banbin,
otac ti je gospodin,
mati ti je gospodična,
zibarinka tičica.*

*Treta bureta,
ča je strina dala?*

*Jenu zdelu leće,
a drugu bižeće.*

*Bože, Bože, ćaća gre,
kolač nosi, postole
črne, bele, pingane
zi šilom pobadane,
zi jajen pomazane.*

Cincelele!“ (Rudan, 1983:118)

Uspavanke

*„Nani, nani, Bog mi te obrani,
i Diva Marija, ka j' Boga rodila;
Boga je rodila, Otca nebeskoga,
Otca nebeskoga i Duha Svetoga;
ni stariji Otec od sina svoga,
nit je veći Otec od Duha Svetoga.
Da bi te majka vesela gojila,
a još veselie svitice krojila;
i da bi te va njih na misu spravila.
Va dvori ti rasla drobna maružana,
drobna maružana, jelvi i jeseni,
jelvi i jeseni, bukvi i topoli!*

*Nani, nani, - moj ditiću mali,
Bog ti daj tihi sen, - a Marija zdravi!*

*Pospi, pospi va zibčici svojoj,
kot gardelec va gajbici svojoj!
Gardelcu je tribi prosa i vodice,
a tebi je tribi majkine pićice.“ (Perić-Polonijo, 1997:388)*

6.2. Brojalice kao malešnice

Igra dječjim prstima provodi se kada se dijete drži na koljenima. Crnković (1998) navodi da se pjesme koje se uz tu igru izgovaraju taktilne te potiču na dodirivanje dlana i svih dječjih prstića. Navodi kako se vrhunac postiže dodirivanjem malog prsta „koji se i ugrožava jačim trzanjem ili potezanjem.“ (Crnković, 1998:36)

*„Ti bi ija, (palac)
ti bi pija, (kažiprst)
ti nima ča, (srednji prst)
ti je ukreja kolač, (prstenjak)
a ti mali? (mali prst)
Ne povi, ne povi, ne povi!“ (mali prst) (Udruga cerebralne paralize IŽ, 2017)*

*„Uvi je doša, (palac)
uvi je donija, (kažiprst)
uvi je skuha, (srednji prst)
uvi je poiija, (prstenjak)
uvi je minjolo, minjolo, minjolo!“ (mali prst) (Udruga cerebralne paralize IŽ, 2017)*

*„Šojka donila lojka.
Doša je kosić,
donija kotlić.*

*Doša je miš,
je reka
da je sve to niš.
Došla je vrana,
je rekla
da je vrela rana.
Doša je barba Blaž,
je reka
da je sve to laž!“* (Udruga cerebralne paralize IŽ, 2017)

Motiv puža možda je i najrašireniji od svih ostalih motiva te je prisutan u malešnicama gotovo svih naroda, Crnković (1998) vjeruje da je povezan s prastarim vjerovanjima i gatanjima.

*„Puž, muž
vrži roge van
da ti hižu ne prodan
staren didu za duhan.“* (Udruga cerebralne paralize IŽ, 2017)

*„Baba peče kruh
mati peče pandešpanj
da njen dica ne biže
z hiže van.“* (Udruga cerebralne paralize IŽ, 2017)

Pjesma o crnom kosu, tvrdi Crnković (1998), ubraja se u najznamenitije hrvatske malešnice. Ona je kratka, ima četiri stiha: kosa se nagovara da pleše, ali on je bos i zato ne može plesati. U nekim verzijama kos predlaže da umjesto njega pleše njegova žena koja ima bolju obuću ili neka kos proda konje i volove kako bi mogao kupiti cipele.

*„Pleši, pleši črni kos!
Ja bin plesa ma san bos.
Neka pleše tvoja žena
ima škornje do kolena!“* (Udruga cerebralne paralize IŽ, 2017)

*„Plesi, plesi, črni kos!
Kak ću plesat kad san bos.
Prodaj konje i vole,
pak si kupi postole!“* (Perić-Polonijo, 1997:390)

6.3. Zagonetke kao malešnice

Prema slikovnici *Ča je to? Što je to?* koja je objavljena 2009. godine navodimo nekoliko primjera.

*„Iman jenu sestru,
kad je lačna muči,
kad je sita vrišći.“*

(Pršura)

*„Iman jenega vola,
svi gre u štalu,
samo rogi ne moru!
Ča je to?“*

(Svrdlo)

*„Iman jenega brata,
kapot mu je od drva,
pas od želiza
i najveći junak ku se vrže u boke
š njin ga hiti doli.“*

(Bačva)

*„Iman jedan čap ovac,
kad gredu u štalu – nimaju kožu
a kad gredu van z štale – imaju kožu.“*

(Kruh)

*„Iman jenega brata,
najprije ga suču,
pa mu pogule lase,
pa ga zavežu,
pa ga zavise.
Ča je to?“*

(Klas)

*„Kad se tac rodi,
sin biži z hiže van.“*

(Tac – voganj, sin – dim)

*„Četiri zdol četiri,
četiri čeka četiri,
četiri ne dojde,
četiri gre ča,
četiri ustane.“*

(Mačka)

*„Ima jena stvar ki vas pelje po svud:
u Pulu, u Rovinj, u Trst,
a vajk stoji na mistu.“*

(Česta)

„Kad zec fini jeno lito, kamo gre?“ (U drugo lito)

*„Ni ne pita isti,
ni ne pita piti,
i vajk gre,
i po noći i po danu.“*

(Ura)

*„Jena vala puna soldati,
svi jedan u drugega mire
i nedan ne nenega ubije.
Ča je to?“*

(Turkinja)

*„Iman jenega brata,
kad ga kalivaju u jamu se smije,
kad ga vade z jame plače.“*

(Sić)

*„Četiri gredu,
dva slušaju,
dva gledaju,
dva more (kako da će hititi s puške),
četiri zvone,
jedan kampela.“*

(Krava)

„Z čigove hiže se nikad ne dimi?“ (Špužove)

*„Lazi kako guja,
guja ni.
Roge ima kako vo,
vo ni.
Baštu goni kako tovar,
tovar ni.
Ča je to?“*

(Špuž)

*„Četiri brata,
jedan za drugin teću
i nikad se ne moru čepati.“*

(Kola)

*„Jena kasarna puna soldati,
bez vokni bez vrati.“*

(Cuka)

6.4. Rugalice kao malešnice

*„Jena mala iz Boruta
bi pujela dva pršuta.
Jena mala iz Novaki
ima taki na puplati.
Jena mala iz Labina
bi popila bačvu vina.
Kimu je huje,
neka grie va Buje.
Sveti Jure ima
dvista dvajset i dvi pure.“ (Crnković, 1998:131)*

*„Istranići redu,
črnu vunu predu,
na batice motaju,
žene im se špotaju.
Ča ćemo njim dati?
Bati po hrbati.“ (Crnković, 1998:132)*

6.5. Pitalice kao malešnice

„Klinčići, klončići,

kamo grete?

Jabuke brati.

Ča će van jabuke?

Prascin davati.

Ča će van prasci?

Salo davati.

Ča će van salo?

Kola mazati.

Ča će van kola?

Stine peljati.

Ča će van stine?

Crikvu zidjati.

Ča će van crikva?

Boga moliti.

Ča će van bog?

Dušu spasiti.

Ča će van duša?

Po nebu letiti.“ (Delorko, 1960:175)

„Kranjče, boganjče,

kupi mi konce.

Ča ćeš s konci?

Mihi krpāt.

Ča ćeš z mihi?

Jabuke spravljat.

Ča ćeš z jabuk?

Prascon davat.

Ča ćeš s prasci?

Sala znimat.

Ča ćeš sali?

*Kola mazat.
Ča ćeš s koli?
Kamenje peljat.
Ča ćeš s kamenja?
Crikvu zidat.
Ča ćeš s crikve?
Bogu molit.
Ča ćeš s bogon?
Dušu spasit.“ (Delorko, 1960:176)*

*„Magla, magla, maglina,
Jakov teče z Pazina,
s šarenimi voli,
s srebrenimi koli,
ćemo jih nabosti,
na jelove kosti,
ćemo jih ponesti
u škuru jaminu.
Kamo je ta jamina?
S trnjem zaštrpana.
Kamo je to trnje?
Voganj pogorija.
Kamo je ti voganj?
Vodica ga zalila.
Kamo je ta vodica?
Travica je zaresla.
Kamo je ta travica?
Škabica je pojila.
Kamo je ta škabica?
Jančiča je izlegla.
Kamo je ti jančić?
Svati su ga uzeli.
Kamo su ti svati?*

*Šli su po nevistu.
Kadi je ta nevista?
Je štrkla u jamu,
kako miš u slamu.“ (Delorko, 1960:178)*

*„Tončić, balončić,
daj mi moju palicu.
Kaj ćeš iz palicu?
Klatit ću jabuku.
Kaj ćeš iz jabuka?
Prašćiću ih dati.
Kaj ćeš z prašćića?
Ubit ga, pojisti.“ (Delorko, 1960:180)*

6.6. Pjesme za igru kao malešnice

„Djeca se postave u red, jedan od njih ždrijeba, tko će da bude prvi 'slijepi miš', ovim čudnim riječima: 'Binguli, banguli, prekončir, čiči, pići, temperići, čika, čaka, ušbaraka, jena vila, a biš paka.' Na kojega padne posljednja riječ, taj mora sebi dati oči povezati. 'Slijepi miš' uzevši po tom šibicu u ruke, počne:

*Moja mačka puten gre,
kega najde, ugrebe!*

(Drugi oko njega pjevaju:)

*Stipan ženu mlati
pred gorenjima vrati,
z devetima bati.
Otroki joj plaču,
mačka joj jih tiši
sa slepemi miši.
Popal Stipan buricu,
razbil mački glavicu;*

*mačka teče v strane,
Stipan za njen plane;
mačka teče stazicon,
Stipan za njen z mljavicon,
mačka teče na polje,
Stipan za njen na konje;
mačka teče na potok,
Stipan za njen na poskok;
mačka teče va gore,
Stipan za njen ne more.“ (Istarske narodne pjesme, 1924:181)*

*„Prišli su nas pohoditi,
Radon divojkom, ružo rumena!
'Ča bi te vi od nas radi?'
Radon itd.
'Bimo radi jenu mladu divojčicu!'
Radon itd.
'Kako se ime toj divojčici?'
Radon itd.
'Ime joj se Mare!'
Radon itd.
'Vi ju spojmite, ter ju spojmite.'
Radon itd.
'Ona mi je černa oka, hitra skoka;
samo mi je ne zgo...'*

Ovom se pjesmom igraju prosici. Na jednu stranu idu sve djevojčice, a na drugu mužkarci. Dođu dva prosca i odgovaraju na pitanja: na što im daju djevojčicu, koju oni odvedu k sebi. Tako rade do posljednje, ali ove im nedadu, nego reku, da im ova ostaje za sjeme, tada se uhvate svi u kolo.“ (Perić-Polonijo, 1997:382)

6.7. Pjesme za kolo kao malešnice

Barka

*„Vozila se barka
do svetoga Marka;
plna ga je ulja
do svetoga Jurja;
plna ga je česna
do svetoga Petra;
plna ga je kapuli
do svetoga Mikuli.“* (Perić-Polonijo, 1997:373)

Ovu pjesmu djeca pjevaju kad igraju kolo.

Kad sunce zalazi

„Najprije se djeca vrte svaki sam za sebe, zatim se dva i dva prime ispod pazuha te se zavрте. Tad se prime u kolo postavivši jednoga u sredinu, koga imenuju 'slijepi miš', premda nema još oči povezane. Taj sad gleda, kako bi ispod ruke svojih drugova utekao, no ovi mu ne dadu, ali kad uteče, razvrže se kolo i svi udare za njim, dok ga, ulove. Uхватivši ga, povežu mu oči, pa koga on uhvati, taj ga zamijeni. Kada se igra svrši, plještu rukama. Igrajući kolo pjevaju slijedeću pjesmicu:

*Sunce zahaja,
miš po kući rajda;
raja doma ni,
kuća mu gori.
Vela vrata otprta,
stara baba odrta.
Ča se ono črni?
Puna baba črvi,
kako makaruni.“* (Istarske narodne pjesme, 1924:182)

Kolo

*„Kolo, kolo i šulanca;
babnoga janca;
pri komaštrah tanca;
cincelele!“* (Perić-Polonijo, 1997:386)

7. ISTARSKE USMENE PJESME ZA DJECU: IZBOR

Iz navedenih vrsta usmene lirike za djecu u ovom dijelu rada donosimo kraći izbor istarskih usmenih pjesma za djecu.

Petehu

*„Peteh kukuriče:
kukuriku,
na verh topoliću.
Začule su diklice,
zavrgle su preslice;
su imale jedan beč,
su potekle u Poreč,
su kupile jedan trak,
su vezale petehu vrat.
O, petehe, da bi dosta bilo:
Mi nemoremo već poslušati
tega tvojega kukuriku!“* (Perić-Polonijo, 1997:367)

Kos u proljeću

*„Kako je, kos?
Slabo za me:
vriću imam,
žita nimam,
brat mi je umrl od glada,
jutre ću i ja!“* (Istarske narodne pjesme, 1924:186)

Plesači

*„Tancali su tri
po četiri dni,
a ja nebog san
celih osan dan.
Ča san ja dobil,
to san i razdal
veselin ljuden
za moju ljubav.
A nebogoj materi
praznu vriću na rame,
a nebogemu ocu
kabanicu po hrptu.“ (Istarske narodne pjesme, 1924:188)*

Sokolu

*„Sokole, sokole,
žene su ti jalove,
na jalovem drevu,
kad se vrane skubu.
Jedna reče jegugu,
druga reče ča ti je?
Sokola mi doma ni,
s kokošami muhe lovi!“ (Perić-Polonijo, 1997:390)*

Djevojka i drva

*„Oj divojko Jenderla,
hodi z manom po drva.
V jamu pala i drva,
san si suknju razdrla.
Dajte, mamo, iglicu,
da si krpan suknjicu!“ (Perić-Polonijo, 1997:398)*

Ćuku

*„Katarina Danka,
goni krave vanka,
na morav, na keršin,
kudar pase ćukin sin.
Ćuka mat, ćuka hći,
jedan otac, to su tri.“* (Perić-Polonijo, 1997:391)

Vrabcu

*„Tužan se vrabac uženi,
kada u kući kruha ni;
čekajte svati pred vrati,
dokle se sirak uzori!“* (Perić-Polonijo, 1997:391)

Polne zvoni

*„Polne zvoni,
popa doma ni.
Kaša mu se hladi,
dekla mu se jadi.
Užgala se j' hiža,
popala je kašu;
hitila je kašu po badanj,
pošla je bižeći van.“* (Istarske narodne pjesme, 1924:193)

8. ZAKLJUČAK

Možemo zaključiti da bismo bez narodnih pjesama bili duhovno osiromašeni te ne bismo dobili uvid u tradiciju istarske narodne baštine. Dijalektalno stvaralaštvo ostavlja duboki trag u identitetu tradicionalnog istarskog čovjeka. Danas čakavski dijalekt ne gubi na snazi, kako u svakodnevnom, tako i u umjetničkom ili znanstvenom okruženju što pokazuju mnogobrojne manifestacije kako za djecu, tako i za odrasle, te znanstveni skupovi.

Smisao života i razumijevanje svijeta djeca pronalaze u ritmu. Dijete kroz ritam pokazuje svoja raspoloženja, svoje interese, opažanja i doživljavanja svoje društvene sredine. Kroz dječje pjesmice djeca razvijaju socijalne vještine i komunikaciju.

Unutar hrvatske usmene književnosti postoje usmene pjesme za djecu koje su zabilježene u mnogim pjesničkim zbirkama. Na području Istre unutar bogate tradicije usmene književnosti, stvarane su i usmene pjesme za djecu. Zabilježene su u različitim zbirkama i knjigama kao što se vidi iz citirane građe. I danas žive u obiteljima i dječjim igrama u manjim sredinama, te se primjenjuju u radu sa predškolskom djecom. Ovaj rad možemo zaključiti rečenicom mlade Istrijanke Valentine Fiorentin, članice Udruge za cerebralnu paralizu koja je zahvaljujući baki i djedu odmalena vezana za istarsku tradiciju i njezine običaje. „U meni vajak trepi istarski kanat i u meni se budi istarsko dite.“

9. POPIS LITERATURE

1. BOTICA, S. (1995.) *Hrvatska usmenoknjiževna čitanka*. Prvo izdanje. Zagreb: Školska knjiga.
2. CAR EMIN, V. (ur.) (1924.) *Istarske narodne pjesme*. Opatija: Istarska književna zadruga.
3. CRNKOVIĆ, M. (1990.) *Dječja književnost*. Deseto izdanje. Zagreb: Školska knjiga.
4. CRNKOVIĆ, M. (1998.) *Hrvatske malešnice*. Zagreb: Školska knjiga.
5. DELORKO, O. (1960.) *Istarske narodne pjesme*. Zagreb: Institut za narodnu umjetnost.
6. JURDANA, V. (2015.) *Igri. Mala zavičAJna čitanka (s primjerima iz čakavske poezije Drage Gervaisa)*. Pula: Sveučilište Jurja Dobrile.
7. KEKEZ, J. (1998.) *Usmena književnost*. U: Škreb, Z. i Stamać, A. (ur.) *Uvod u književnost. Teorija, metodologija*. Peto, poboljšano izdanje. Zagreb: Nakladni zavod Globus.
8. LAGINJA, M. (ur.) (1880.) *Hrvatske narodne pjesme što se pjevaju u Istri i na Kvarnerskih otocih*. Preštampane iz „Naše sloge“: Podporom „Matice hrvatske“. Trst: Tisk. Sinovah K. Amati – Uprav. „N. Sloge“. Pretisak: PERIĆ-POLONIJO, T. (ur.) (1997.) Pazin: Istarsko književno društvo Juraj Dobrila.
9. PERIĆ-POLONIJI, T. (2000.) *Hrvatske narodne uspavanke*. Zagreb: Profil.
10. RABAC-ČONDRIĆ, G. (1992/1993-1993/1994) Čakavske antologije, u: Radovi/Sveučilište u Splitu, Filozofski fakultet Zadar. Razdio filoloških znanosti, Vol. 32-33 (22-23), str. 203-221.
11. RUDAN, I. (1983.) *Hrvatske narodne pjesme Istre i kvarnerskih otoka*. Pula: Čakavski sabor.
12. SMOLJANAC, T. (1963.) *Pjesme za djecu*. Pula: Pionirski dom „Slavko Grubiša“.

13. SOLAR, M. (2005.) *Teorija književnosti*. Dvadeseto izdanje. Zagreb: Školska knjiga.
14. Udruga cerebralne paralize IŽ. (2017.) *Cun cun na konju*. Pula.
15. ULJANIĆ, K. (ur.) (2009.) *Ča je to? Što je to?* Predškolska ustanova dječji vrtić i jaslice „Neven“ Rovinj.
16. ZALAR, I. (1991.) *Pregled hrvatske dječje poezije*. Zagreb: Školska knjiga.

Mrežni izvori:

1. BARABAN, B. (2020.) O razlici između narječja i dijalekta. *Hrvatska katolička mreža*. Dostupno na: <https://hkm.hr/ucimo-hrvatski/o-razlici-između-narječja-i-dijalekta/> [Pristupljeno: 09. srpnja 2021.]
2. LADAVAC, A. (2005.) Čakavski sabor. *Istrapedia*. Dostupno na: <https://www.istrapedia.hr/hr/natuknice/598/cakavski-sabor> [Pristupljeno: 15. srpnja 2021.]
3. ORLIĆ, I. (2006.) Čakavsko pjesništvo u Istri. Od spašavanja dijalekta do očuvanja identiteta. Dostupno na: http://www.emz.hr/downloads/pdf/ei/ei_11/ei11-07Orlic.pdf [Pristupljeno: 15. srpnja 2021.]
4. PREDOJEVIĆ, Ž. (2012.) Narodne usmene uspavanke u suvremeno doba - od klasifikacije do izvedbe. Filozofski fakultet Sveučilišta u Pečuhu. Dostupno na: https://bib.irb.hr/datoteka/649274.NARODNE_USMENE_USPAVANKE_U_SUVREMENO_DOBA_OD_KLASIFIKACIJE_DO_IZVEDBE.pdf [Pristupljeno: 02. kolovoza 2021.]

SAŽETAK

Ovaj rad temelji se na usmenoj zavičajnoj baštini Istre, odnosno istarskim usmenim pjesmama za djecu. Ukratko se obrađuje dijalektalna čakavska dječja poezija u Istri te se opisuje njezin početak i interpretira dječja pjesma napisana na čakavskom dijalektu. No, posebna pažnja posvećena je usmenoj književnosti koju narod stvara usmenom predajom i prenosi naraštajima. Navode se usmenoknjiževni oblici za djecu: uspavanke, zagonetke, brojalice, brzalice i rugalice. Dječje pučke pjesmice, odnosno malešnice, ključni su dio ovog rada. Raspoređene su po kategorijama na koje se dijele malešnice te je navedeno nekoliko primjera za svaku od kategorija. Primjeri su na čakavskom narječju Istre. Na kraju se prikazuje kraći izbor istarskih usmenih pjesma za djecu.

Ključne riječi: dječja poezija, usmena književnost, dijalekt, dječje pučke pjesme, Istra

SUMMARY

This paper is based on the oral native heritage of Istria, regarding Istrian oral songs for children. Dialectal Chakavian children's poetry in Istria is briefly covered, its beginning is described and a children's song written in the Chakavian dialect is interpreted. However, special attention is paid to oral literature, which people create by oral tradition and pass on to generations. Oral literary types for children are listed: lullabies, riddles, nursery rhymes, tongue twisters and jeering songs. Children's folk songs, or nursery rhymes, are a key part of this work. They are arranged by categories into which the nursery rhymes are divided, and several examples are given for each of the categories. Examples are in the Chakavian dialect of Istria. At the end, a short selection of Istrian oral songs for children are shown.

Key words: children's poetry, oral literature, dialect, nursery rhymes, Istria